

Utrikesutskottets betänkande

1976/77: 22

med anledning av motioner om förhindrande av investeringar i Sydafrika och Namibia, m. m.

Motionerna

I motionen 1976/77:56 av herr Werner m. fl. (vpk) föreslås

1. att riksdagen hos regeringen hemställer om lagförslag innebärande förbud mot svenska investeringar i Sydafrika så länge rasförtrycket består,
2. att riksdagen skarpt fördömer svenska företags investeringar i och förbindelser med Sydafrika och kräver att de skyndsamt avvecklar dessa.

I motionen 1976/77:676 av herr Wästberg i Stockholm m. fl. (fp) yrkas att riksdagen hos regeringen begär en skyndsamt utredning om hur svenska ekonomiska sanktioner mot Sydafrika skall kunna genomföras.

I motionen 1976/77:1054 av fru Lewén-Eliasson m. fl. (s) hemställs

1. att riksdagen begär att regeringen snarast lägger fram förslag om de ändringar i valutalagstiftningen som behövs för att kapitalexport till Sydafrika och Namibia skall kunna förbjudas,

2. att riksdagen beslutar uttala att regeringen bör inleda överläggningar med berörda svenska företag i enlighet med i motionen angivna riktlinjer.

3. att riksdagen hos regeringen begär en fortlöpande information om hur de svenska företagen utvecklas samt om resultatet av överläggningarna med berörda svenska företag,

4. att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om svenska initiativ i Förenta nationerna ang. södra Afrika.

De överläggningar med företagen varom talas i sistnämnda motions yrkande 2 skall enligt motionen syfta till att åstadkomma en nedtrappning av de svenska ekonomiska intressena i Sydafrika och Namibia samt att nå överenskommelse om hur begränsningarna av de svenska aktiviteterna i dessa länder skall genomföras.

I motiveringen för yrkandet 4 i samma motion anförts bl. a. att Sverige i FN bör försöka driva fram en effektiv sanktionspolitik mot Sydafrika. Så länge det inte finns utsikter att säkerhetsrådet skall besluta om allsidiga och bindande sanktioner, bör Sverige fortsätta att verka för att frågorna om vapenembargo och förbud mot nyinvesteringar i Sydafrika förs framåt. Sverige bör vidare verka för att få slut på Sydafrikas ockupation av Namibia, för att sanktionerna mot Rhodesia skall tillämpas i full utsträckning och för att SWAPO skall stödjas som företrädare för Namibias folk. Sverige bör enligt motionen vidare stödja FN:s informationsarbete om förhållandena i södra Afrika, FN:s opinionsbildning för befrielsekampen och FN-organens bistånd till befrielseströrelserna där.

Bakgrund

Motionsyrkanden om förbud mot svenska investeringar i Sydafrika och om avveckling av sådana investeringar har förut behandlats av utskottet, senast i slutet av förra året (UU 1976/77:10).

I nyss angivna betänkande erinrades bl. a. om att Sverige inom FN sedan länge förordat ett internationellt ingripande mot Sydafrika med anledning av de systematiska brott mot mänskliga rättigheter som den sydafrikanska rasåtskillnadspolitikerna innebär. Sverige har i FN karakteriserat den situation som skapats i södra Afrika som ett hot mot freden och på denna grund förordat att FN:s säkerhetsråd, om godtagbara resultat ej kan uppnås genom förhandlingar, tillgriper sanktioner för att avlägsna hotet. I första hand har Sverige föreslagit att den rekommendation som säkerhetsrådet antog hösten 1973 om stopp för alla vapensändningar till Sydafrika skall omvandlas till ett bindande beslut. Vidare har Sverige i FN:s generalförsamling hösten 1976 tillsammans med övriga nordiska och vissa andra länder framlagt ett resolutionsförslag syftande till att åstadkomma ett stopp för utländska nyinvesteringar i Sydafrika. Förslaget som antogs i november 1976 (med röst-siffrorna 124-0-16) utmynnade i en uppfordran till säkerhetsrådet att överväga mått och steg för att åstadkomma ett slut på utländska nyinvesteringar i Sydafrika.

I nämnda betänkande erinrades vidare om att såväl den tidigare som den nuvarande svenska regeringen intagit en negativ hållning till investeringar i Sydafrika och bl. a. uppmanat svenska företag att avstå från sådana.

Utskottet, som uttalade sitt stöd för dessa regeringens åtgärder, framhöll vidare bl. a. att händelseutvecklingen i Sydafrika under förra året, som tydde på en ytterligare skärpning av rasmotsättningarna där och ett hårdnande förtryck, gjorde det desto angelägnare att genom bl. a. FN söka åstadkomma effektiva internationella påtryckningsåtgärder. Utskottet konstaterade att det är en allmänt omfattad mening att de internationella påtryckningarna på Sydafrika att ändra sin raspolitik kan bli verkligt effektiva först om FN:s säkerhetsråd tar ställning för världsomfattande sanktionsåtgärder i någon form och hänvisade till sin förut framförda uppfattning att isolerade svenska åtgärder skulle bli verkningslösa med avseende på den sydafrikanska raspolitiken. Ett sanktionsbeslut av säkerhetsrådet – vare sig beslutet är av bindande natur eller endast får formen av en rekommendation – utgör också en förutsättning för att den särskilda svenska sanktionslagen från år 1971, som hittills tillämpats endast på Rhodesia, skall kunna användas i detta sammanhang. Utskottet förutsatte att regeringen noga följer den fortsatta utvecklingen i Sydafrika och såväl internationellt som på det nationella planet vidtar lämpliga åtgärder bl. a. för att motarbeta en utbyggnad av de utländska företagsengagemangen där.

Riksdagen har vid flera tillfällen under de senaste åren även behandlat motioner i vilka yrkats på en sådan ändring av den svenska valutalagen

att investeringar förbjuds i bl. a. stater som har fascistisk eller rasistisk regim. Ett yrkande av denna innebörd avslogs nyligen på finansutskottets förslag (FiU 1976/77:24). Nämnda utskott ansåg det olämpligt att i valutalagstiftningen inrymma stadganden om prövning av så allmän innebörd som hade föreslagits i motionen (1976/77:78) i fråga. De tolkningsfrågor som valutastyrelsen i sådant fall skulle ställas inför skulle vara mycket omfattande. Även sanktioner som innebär förbud mot kapitalexport till enskilt land borde enligt finansutskottets mening föregås av en utrikespolitisk prövning av regering och riksdag och inte bedömas av valutastyrelsen.

FN:s generalförsamlings uppmaning till säkerhetsrådet att överväga mått och steg för att åstadkomma ett slut på ytterligare utländska nyinvesteringar i Sydafrika har ännu inte kommit upp till avgörande behandling i rådet. Sverige, vars senaste mandatperiod i säkerhetsrådet utlöpte i och med 1976 års utgång, hade hoppats få frågan upptagen i rådet dessförinnan, men av olika skäl blev behandlingen av denna liksom andra frågor med anknytning till Sydafrikas apartheidpolitik uppskjuten till innevarande år. Ett av skälen härför torde ha varit att man velat avvakta den nya amerikanska administrationens tillträde.

Säkerhetsrådet anordnade i slutet av mars i år en särskild apartheiddebatt, men något beslut i bl. a. investeringsfrågan har ännu inte tagits. Man räknar f. n. med att frågan kommer att återupptas i rådet någon gång i juni månad. Oaktat Sverige inte längre tillhör säkerhetsrådet arbetar vårt land fortsatt för frågans upptagande och positiva behandling.

I säkerhetsrådets apartheiddebatt i slutet av mars deltog även Sveriges FN-ambassadör. Denne framhöll bl. a. att ett upphörande av utländska investeringar skulle ha en allvarlig inverkan på Sydafrikas ambitioner att nå större ekonomisk självförsörjning och att fortsätta den snabba militära uppbyggnaden. Säkerhetsrådet skulle i detta läge kunna rekommendera regeringarna att aktivt verka emot all vidare nyinvestering i Sydafrika. Regeringarna i de länder där det finns potentiella investerare skulle därvid få en bred handlingsram och flexibilitet i sitt val av åtgärder. FN-ambassadören erinrade vidare om att de nordiska utrikesministrarna vid sitt möte i Reykjavik några dagar tidigare uttalat sig till förmån för säkerhetsrådsbeslut beträffande såväl ett obligatoriskt vapenembargo som ett förhindrande av nya utländska investeringar i Sydafrika.

Situationen i Sydafrika och frågan om förbud för kapitalexport dit var föremål för flera inlägg i årets utrikesdebatt i riksdagen den 30 mars. Utrikesminister Karin Söder yttrade därvid bl. a.:

Vi tog förra hösten initiativ till en resolution i FN:s generalförsamling att uppmana säkerhetsrådet att överväga åtgärder för att hejda utländska nyinvesteringar i Sydafrika. --- Det är ännu oklart vilket beslut rådet kan komma fram till. Ett förslag som övervägs är att rådet skall uppmana alla medlemsstater att, som Sverige redan gör, avråda sina företag från nyin-

vesteringar i Sydafrika och att, om nödvändigt, förbjuda sådana investeringar.

Självfallet rör det sig här bara om ett första steg. Vi anser det riktigt och nödvändigt att säkerhetsrådet går vidare och fattar tvingande sanktionsbeslut. För att ett sådant beslut skall bli effektivt krävs deltagande av Sydafrikas viktigaste handelspartners. Förutsättningarna för att få det nödvändiga stödet måste f. n. tyvärr bedömas som mycket små. Skulle emellertid ett beslut enligt det svenska initiativet komma till stånd skulle trycket på Sydafrikas regering öka och möjligheterna till nya beslut förbättras. ---

Låt oss nu se vad som händer i säkerhetsrådet. Förhoppningsvis kommer där resultat att nås, även om läget i dag kanske inte är så ljust. Vi hoppas dock att man steg för steg når fram till en överenskommelse som leder till en effektiv sanktionspolitik mot Sydafrika. När vi har kunnat utvärdera det beslut som fattas i säkerhetsrådet kan vi ta tillfället i akt här hemma – utrikesutskottet får det tillfället ganska snart – att närmare fundera över hur vi skall utreda de juridiska, folkrättsliga och utrikespolitiska aspekterna på ett ensidigt åtagande.

Kanhända kan vi också få ett nordiskt agerande på den här punkten. Det är olyckligtvis så att man inte i dagsläget i alla de nordiska länderna --- är så intresserad av ensidiga åtgärder eller ens åtgärder på nordisk basis.

I samma debatt uttalade biståndsminister Ola Ullsten bl. a.:

Det är därför som vi i FN:s säkerhetsråd – vilket utrikesministern utförligt uppehöll sig vid – vill få till stånd en resolution för att hejda utländska nyinvesteringar i Sydafrika. --- Det är därför slutligen som vi uppmanar våra egna företag att avstå från att göra nyinvesteringar i Sydafrika och inte utesluter möjligheten av lagstiftning mot kapitalexport till Sydafrika.

I ett anförande den 4 maj i år vid Sveriges industriförbunds årsmöte kom utrikesminister Söder in på samma tema:

Vi har verkat för en resolution i säkerhetsrådet som kan få stöd åtminstone av några viktiga väststater, främst USA och möjligen också Västtyskland. I samråd med främst de afrikanska staterna och med USA:s FN-representation samt efter överläggningar i flera huvudstäder har vi drivit tanken på en rekommendation från rådet till medlemsregeringarna att de avråder företag i sina länder från att göra nyinvesteringar i Sydafrika. Exakta formen för detta avrådande skulle överlåtas åt respektive regeringar men rådet skulle t. ex. inom en sexmånadersperiod diskutera i vilken utsträckning uppmärksamheten om avrådande verkställts.

Fru Söder nämnde vid samma tillfälle att erfarenheten av denna politik, som tillämpats i Sverige några år, är att den varit effektiv:

I praktiken förs nu inget kapital ut från Sverige för nyinvesteringar i Sydafrika. Om ett officiellt avrådande har effekt, finns föga anledning att nu gå vidare med ett förbud. Det skulle vara, har vi resonerat, att slå in öppna dörrar. Om däremot avrådandet inte har den effekt som eftersträvas, vore det rimligt att överväga att vidta förbud eller andra ytterligare åtgärder. Vår önskan är självfallet att svenska företag väljer att själva avstå från möjliga vinster förtjänade på ett omänskligt system. Verksamhet i Sydafrika innebär ju att man tvingas tillämpa apartheidlagarna och på det sättet medverkar

i rasförtrycket. Ett upplyst egenintresse hos företagen borde också tala i samma riktning. — — Både moraliska skäl och företagens egenintresse talar sålunda emot att investera i Sydafrika eller Namibia så länge apartheidpolitiken fortsatt råder där.

Också i ett anförande den 11 maj i år inför Föreningen för utvecklingsfrågor kom utrikesminister Söder in på situationen i södra Afrika och frågan om de utländska investeringarna där. Enligt ett pressammandrag yttrade hon därvid bl. a.:

Vi har förhoppningar att inom kort ett första steg skall kunna tas av FN:s säkerhetsråd riktat mot utländska nyinvesteringar i Sydafrika, detta som en uppföljning av ett svenskt initiativ. Det skulle vara en konkret varning. Om den ej får effekt bör den följas av andra gemensamt beslutade åtgärder.

I ett till utskottet riktat uttalande den 10 maj i år framförde Svenska ekumeniska nämnden uppfattningen att en utredning omgående bör till sättas med uppgift att utreda hur den svenska valutalagstiftningen kan förändras så att kapitalexport till Sydafrika kan stoppas. Nämnden ville vidare uttala sitt stöd till regeringens ansträngningar att genom FN få till stånd ett internationellt vapenembargo mot Sydafrika och att uppnå en internationell överenskommelse om förbud mot nyinvesteringar i Sydafrika. Uttalandet var beledsagat av ett av nämnden samtidigt antaget handlingsprogram och av en inom statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet preliminär version av en på nämndens uppdrag utarbetad rapport om svenska företags verksamhet i Sydafrika åren 1974–1976.

Syftet med sistnämnda rapport har främst varit att kartlägga och utvärdera den utveckling som under senare år ägt rum inom ett antal dotterföretag i Sydafrika till svenska industrikoncerner, bl. a. beträffande omfång, tillväxt och lönsamhet samt beträffande löne- och övriga anställningsförhållanden för speciellt den svarta arbetskraften liksom beträffande företagens attityder till facklig verksamhet m. m. bland afrikanerna. Av rapporten hade nämnden dragit slutsatsen att löneklyftan mellan vita och svarta arbetare som regel inte krympt utan snarare vuxit under de senaste två åren samt att det inte är möjligt för svenska företag, som är hänvisade till att följa den sydafrikanska apartheidlagstiftningen, att på något väsentligt sätt förändra situationen för de svarta arbetarna.

Utskottet har i övrigt inhämtat upplysningar i nu aktuella frågeställningar genom föredragningar av företrädare för utrikes- och handelsdepartementen, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens Centralorganisation samt Sveriges industriförbund. Utskottet har därigenom bl. a. fått del av den uppförandekod (codex ethicus) som våren 1974 upprättades inom industriförbundet med avseende på svenska företag verksamma i Sydafrika liksom av den rapport om arbetslivsförhållanden i Sydafrika som år 1975 framlades av en för LO och TCO gemensam studiedelegation och som i början av

år 1976 föranledde en framställning till regeringen med förslag bl. a. om sådana ändringar av den svenska lagstiftningen att svenska koncerners ny-investeringar i Sydafrika omöjliggörs så länge de svenska företagen medverkar till diskriminerande arbetsvillkor.

Av föredragningarna i övrigt har bl. a. framgått

att Sveriges handelsutbyte med Sydafrika (592 milj. kr. år 1976) uppgår till mindre än en halv procent av Sveriges samlade utrikeshandel,

att handelsutbytet med Sydafrika sedan länge visar ett avsevärt exportöverskott i svensk favör,

att en nedgång i den svenska varuutförseln till Sydafrika inträtt från och med år 1975 (421 milj. kr. år 1976) men att den svenska importen därifrån samtidigt något stigit (171 milj. kr. 1976),

att det i Sydafrika finns drygt 20 svenska företag med produktions- eller försäljningsverksamhet,

att de svenska produktionsbolagens sammanlagda tillgångar i Sydafrika år 1974 värderades till ca 240 milj. kr.,

att de belopp som förts ut från Sverige till Sydafrika i investeringssyfte under 1970-talet uppgått till i genomsnitt drygt 8,5 milj. kr. per år (avser såväl ny- som reinvesteringar).

I Ekumeniska nämndens förut nämnda studie, som i huvudsak begränsar sig till förhållandena vid sex större svenska dotterföretag i Sydafrika, framhålls bl. a.

att svensk företagsamhet i Sydafrika, som torde sysselsätta sammanlagt ca 6 500 å 7 000 personer, expanderat och befast sin ställning på marknaden under treårsperioden 1974-1976,

att de sex särskilt undersökta företagens sammanlagda ekonomiska omslutning under tiden 1973-1976 i löpande priser ökade med ca 75 %,

att sysselsättningen vid samma företag ökade med ca 10 % under perioden 1974-1976 och att andelen icke-vita anställda under hela den aktuella tiden låg vid drygt 50 %,

att vinstbilden inom företagen i fråga varit starkt splittrad men att några "övervinster" knappast kunnat uppvisas.

att lönerna för afrikanska arbetare vid de svenska företagen under perioden 1974-1976 procentuellt sett ökat snabbare än för vita men att löneklyftan dem emellan i absoluta tal samtidigt ytterligare ökat,

att de svenska industriföretagen över huvud taget torde betala sina anställda avsevärt mer än som är fallet för den sydafrikanska tillverkningsindustrin i stort, ehuru den registrerade skillnaden till viss del kan bero på branschmässiga eller regionala avvikelser,

att de afrikanska arbetarnas månadsbruttolöner vid de svenska företagen under år 1976 motsvarade mellan ca 30 och ca 40 % av de vita arbetarnas vid samma företag,

att de svenska koncernledningarna år 1975 deklarerat att de inte hade

något att invända mot att de anställda afrikanerna organiserade sig i fackliga sammanslutningar samt att dotterbolagen också är beredda att tillåta och delvis praktiskt medverka till att de anställda afrikanerna organiseras,

att organisationsarbetet hittills ändå varit mycket begränsat men att detta förhållande främst torde bero på de sydafrikanska myndigheternas minst sagt avog inställning till afrikanernas fackliga strävanden,

att utbildningsverksamheten vid samtliga svenska företag under senare år starkt förbättrats,

att man i företagets agerande på många håll finner en vilja att inom det företagsekonomiskt möjligas ram förbättra de icke-vitas anställningsförhållanden och

att de svenska företagets sociala ansvarstagande i Sydafrika allmänt har vuxit i flera avseenden under den studerade tidsperioden.

Utskottet

Som framgått av den föregående bakgrundsredogörelsen väntas FN:s säkerhetsråd inom en nära framtid återuppta sin behandling av – och förhoppningsvis nå ett positivt beslut beträffande – uppmaningen till rådet från fjolårets generalförsamling att vidta mått och steg för att åstadkomma ett slut på utländska nyinvesteringar i Sydafrika. Att utsikterna till framgång för detta förslag från generalförsamlingen, som går tillbaka på ett svenskt initiativ i FN hösten 1976, nu bedöms som större än tidigare har inte endast att göra med de förvärrade rasmotsättningarna och det hårdnande förtrycket i apartheidsystemets Sydafrika utan även med den växande insikten i allt fler länder om att ett raskrig – med risk för åtföljande militär intervention utifrån – kan bli oundvikligt, såvida inte en kursomläggning snart sker, och om att apartheidsystemet med dess institutionella övervåld mot den svarta befolkningsmajoriteten är dömt att förr eller senare gå under. Det har också att göra med den omsvängning i den amerikanska statsledningens attityd till konfliktsituationen i södra Afrika som kommit till synes efter presidentskiftet i USA, även om några konkreta besked ännu inte lämnats i fråga om den fortsatta hållningen till investeringarna i Sydafrika eller Namibia.

Oavsett förhoppningarna på säkerhetsrådets behandling av frågan är det dock långtifrån givet att enighet heller nu kan uppnås inom säkerhetsrådet ens för den relativt mjuka form av sanktionsåtgärder som en av rådet utfärdad rekommendation om stopp för nyinvesteringar i Sydafrika skulle innebära. Stora ekonomiska intressen i Sydafrika, främst till följd av tidigare investeringar och företagsetableringar där, kan även denna gång verka återhållande, fördröjande eller hindrande på politiska beslut i denna riktning från de närmast berörda stormaktsregeringarnas sida, vilka har vetorätt i säkerhetsrådet. Då det i nuvarande läge närmast blir fråga om att utfärda en rekommendation och inte ett tvingande beslut, är det dock alltjämt en

svensk förhoppning att veto inte skall tillgripas i detta sammanhang.

En rekommendation från säkerhetsrådet i denna fråga skulle för Sveriges del vara tillfyllest för att i aktuellt avseende bringa 1971 års sanktionslag, som hittills kommit till användning endast gentemot Rhodesia, i tillämpning även på Sydafrika. Samtidigt utgör ett beslut eller en rekommendation från säkerhetsrådets sida en förutsättning för att ifrågavarande sanktionslag skall kunna tillämpas.

Då det emellertid inte kan uteslutas att ett positivt säkerhetsrådsbeslut i denna riktning ännu länge fördröjs eller under överskådlig tid helt uteblir, finns det enligt utskottets mening anledning att på svensk sida – trots de betänkligheter som anförts mot ett sådant ensidigt förfarande – nu gå vidare och överväga att i svensk lagstiftning i särskild ordning införa förbud mot vidare kapitalexport till Sydafrika, liksom till det av Sydafrika allttjämt ockuperade Namibia, i samband med företagsinvesteringar där.

Givetvis finns det samtidigt anledning att fortsätta ansträngningarna att genom FN:s säkerhetsråd nå ett internationellt omfattat sanktionsförfarande i detta avseende eller, om detta skulle utebli, få så många industristater som möjligt att för egen del vidta motsvarande åtgärd. Utskottet har i detta sammanhang noterat att Norge och Japan infört bestämmelser som syftar till att förhindra nyinvesteringar från dessa länders sida i Sydafrika.

Utskottet har vidare noterat de uttalanden från svenska regeringsledamöter, av vilka en del återgetts i den föregående bakgrundsredogörelsen och som gett uttryck för en beredvillighet att pröva förutsättningarna för ett unilateralt svenskt åtagande mot kapitalexport till Sydafrika, därest förhoppningarna på ett beslut eller en rekommendation från säkerhetsrådets sida skulle komma på skam.

Utskottet har även noterat att de båda befrielserörelserna ANC och SWAPO enträget vädjat till omvärlden att försöka stoppa fortsatta utländska investeringar i Sydafrika och Namibia samt att de fått stöd för denna vädjan från en stor majoritet av FN:s medlemsstater. I säkerhetsrådet har emellertid de försök som gjorts att få till stånd effektiva åtgärder hittills strandat på motstånd från de tre västliga stormakternas sida.

Visserligen är de svenska företagsintressena i Sydafrika vid en internationell jämförelse av relativt ringa omfattning och de senaste årens svenska nyinvesteringar där förhållandevis obetydliga. Så till vida vill det synas som om den föregående och nuvarande regeringens avrådanden under senare år haft sin avsedda verkan. Ett välförstått egenintresse vid företagets bedömning av sina framtidsutsikter i ett verksamhetsland vars politik och samhällsliv styrs av rasdogmer och är präglad av tilltagande rasmotsättningar samt våld och oro torde därvid också ha spelat in.

Trots strävanden att förbättra villkoren för de svarta anställda synes företagen ha små möjligheter att på något mer avgörande sätt avvika från de normer som betingas av apartheidsystemet och den diskriminering i bl. a. lönehänseende som följer därav i såväl lagstiftning som praxis.

Med tanke på den situation som råder i Sydafrika, vilken ur mänskliga rättighetssynpunkter framstår som alltmer fränstötande och som gjort detta land till ett utpräglat särfall i världen, synes det motiverat att av moraliska skäl undersöka möjligheterna av ytterligare åtgärder i fråga om svenska investeringar i Sydafrika. Sådana åtgärder från vårt lands sida skulle visserligen knappast få några mer kännbara verkningar på den sydafrikanska ekonomin, men deras politiska och moraliskt-psykologiska effekter bör inte underskattas.

Moraliska argument bör även i övrigt tillmätas en avsevärd vikt i den situation som nu råder i Sydafrika. Frågan om en begränsning av de svenska intressena i Sydafrika är inte bara en politisk fråga om vad som kan tänkas utgöra effektiva påtryckningar på den sydafrikanska regeringen. Det är också en fråga om huruvida svenska företag skall medverka i ett politiskt system som bygger på rasdiskriminering och förtryck av svart arbetskraft.

Med anledning av de förevarande motionerna 56, 676 och 1054 vill utskottet därför föreslå riksdagen att hemställa att regeringen tillsätter en utredning om förbudsåtgärder från svensk sida med avseende på kapitalexport till Sydafrika och Namibia i samband med företagsinvesteringar där. Utgångspunkten för utredningsarbetet bör vara att Sverige skall bidra till att öka trycket på Sydafrika. Utredningen bör omfatta de juridiska, folkrättsliga och utrikespolitiska aspekterna på ett sådant ensidigt åtagande samt en bedömning av de politiska, ekonomiska och psykologiska effekterna av en dylik åtgärd. Mot denna bakgrund bör utredningen utarbeta lagförslag avseende förbud mot kapitalexport. Utredningen bör givetvis även noga följa motsvarande frågas fortsatta behandling i FN senare i år. Den bör arbeta skyndsamt. Resultaten bör redovisas för riksdagen jämte regeringens egna slutsatser och förslag i ärendet.

Utskottet förutsätter även att regeringen låter ombesörja överläggningar med närmast berörda svenska företag i syfte att åstadkomma en begränsning av dessas verksamhet i Sydafrika (och i förekommande fall i Namibia) till vad som under rådande omständigheter synes lämpligt. Därvid bör även beaktas de synpunkter som anförts från fackligt och kyrkligt håll. Riksdagen bör självfallet underrättas om resultatet av överläggningarna. Dessutom bör information om hur de svenska företagens verksamhet i Sydafrika utvecklas fortlöpande redovisas för riksdagen.

Parallellt härmed bör givetvis även de svenska initiativen i FN fullföljas, både med avseende på vapenembargo- och på nyinvesteringsfrågan. Det samma gäller insatserna för att få ett slut på Sydafrikas ockupation av Namibia och beträffande stödet i olika former till SWAPO och frihetssträvandena i Rhodesia/Zimbabwe.

Vad utskottet sålunda anført med anledning av motionerna 676 och 1054 samt yrkandet 1 i motionen 56 bör av riksdagen ges regeringen till känna. Yrkandet 2 i motionen 56 avstyrks däremot.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen, med anledning av motionerna 1976/77:676 och 1976/77:1054 samt motionen 1976/77:56, i vad avser yrkandet 1, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför om åtgärder beträffande de svenska företagens verksamhet i Sydafrika och Namibia, m. m.,
2. att riksdagen avslår motionen 1976/77:56, i vad avser yrkandet 2.

Stockholm den 25 maj 1977

På utrikesutskottets vägnar

ALLAN HERNELIUS

Närvarande: herr Hernelius (m), fru Lewén-Eliasson (s), herr förste vice talmannen Bengtson (c), herr Adamsson (s), fru Nilsson i Kristianstad (c), herrar Palm (s), Åberg (fp), Göransson (s), fru ar Jonäng (c), Sundberg (m), herrar Ericson i Örebro (s), Korpås (c), fru Sigurdsen (s), herrar Wirmark (fp) och Lidbom (s).

Särskilt yttrande

av herr Hernelius (m) och fru Sundberg (m):

En ledande princip i den svenska utrikespolitiken under efterkrigstiden har varit uppslutningen kring Förenta nationerna. Sverige har, när så begärts, ställt trupper och teknisk hjälp till världsorganisationens förfogande, och när FN:s säkerhetsråd rekommenderat sanktioner mot något land, har svensk lagstiftning ändrats för att möjliggöra ett svenskt deltagande i dessa.

Från denna synpunkt är isolerade svenska sanktioner eller sanktionsliknande åtgärder, riktade mot visst land, utan att något beslut av säkerhetsrådet föreligger, ägnade att inge starka principiella betänkligheter. Detta särskilt om de vidtagas under en period då Sverige i säkerhetsrådet förordat vederbörligt beslut om liknande åtgärder. Att då handla på egen hand utan att avvakta beslut inom säkerhetsrådet kan uppfattas som en strävan att agera vid sidan av FN-stadgan. Sådana åtgärder kan också innebära risker för framtiden och för den svenska neutralitetspolitiken. Om en stat eller en grupp av stater begär att Sverige deltar i aktioner, riktade mot visst land, kan önskemål härom hädanefter icke gärna avvisas enbart genom en hänvisning till att Sverige följer FN-proceduren. I FN-stadgan anses vetorätt i säkerhetsrådet utgöra en garanti mot obehöriga inflytanden av detta slag. När den i utlåtandet begärda utredningen skall granska konsekvenser av olika slag, som kan uppstå i samband med ensidiga svenska

åtgärder, bör denna synpunkt särskilt beaktas.

Av vikt är också att vid överläggningar med svenska företag om deras verksamhet i södra Afrika tillse, att förluster av svensk egendom som resultat av överläggningarna i görligaste mån undviks. Det kan icke gärna vara i svenskt intresse att andra till egen vinning drar nytta av åtgärder som i Sverige förordas av politiska och moraliska skäl. Ej heller kan detta sägas vara i de anställdas intresse.

